
Ljudmila Bokal

Etnična identiteta s stališča sociolingvistike

Ob primeru jezikovnih interferenc v pismih slovenske družine iz Srbije

Sociolingvistična spoznanja o jezikih v stiku se navezujejo na razčlenitev jezikovnih interferenc, ki so zajete kot elementi srbskega jezika v slovenščini. Podlaga za razčlenitev so pisma štirih oseb slovenske družine, ki je dalj časa živela v Srbiji.

The author has used sociolinguistic findings on languages in contact to analyze elements of Serbian which have seeped into Slovene. The basis for the analysis are the letters of four members of a Slovene family who have lived for a long time in Serbia.

Pri raziskovanju izseljenstva in njegovih vzrokov se najpogosteje omenja »neena-komen gospodarski razvoj posameznih področij in s tem različna koncentracija človeškega potenciala: na eni strani razvitejša ali hitro razvijajoča se področja in na drugi strani manj razvita področja s presežkom delovno sposobnega prebivalstva zaradi slabše razvite gospodarske strukture.«¹ Vendar pri tem ne gre zanemariti tudi vzrokov, ki niso ekonomskega značaja in vsaj delno temeljijo na družbenih vzrokih konkretnega okolja in posameznika. Pritegnitev in poudarjanje dodatnih vzrokov omogoča domnevo o drugačnih potezah takega izseljenstva, saj se te v nekaterih postavkah bistveno razlikujejo od tistih, ki jih ima izseljenstvo iz zgolj ekonomskih razlogov.

Medtem ko je eden od namenov pričujočega zapisa potrditi zgornjo domnevo, pa se drugi osredotoča na z izseljenstvom velikokrat obravnavano problematiko. Iz širokega področja jezikoslovja je izvzeta sociolingvistika, ki z jezikovno razčlemba pisem štirih oseb iz slovenske družine, ki je dalj časa živela v Srbiji, sega na področje jezikov v stiku.

Izseljenstvo se manifestira v spremembi prvotne, avtohtone poselitve, pri čemer je v pojem spremembe poselitve treba vključiti kronološki in geografski kriterij. To se kaže tudi v razlagi pojma izseljenec. »Najpogosteje je izseljenec označen kot predvojni, vojni ali takoj povojni emigrant, navadno v čezmorskih deželah.«² Da je časovni kriterij pri

¹ Ingrid Slavec, *Slovenci v Mannheimu*, Ljubljana 1982, str. 11.

² Glej opombo 1, str. 14.

tem pomemben, odraža tudi izraz delavec, začasno zaposlen v tujini oziroma delavec na začasnem delu v tujini, ki je nasledil prvi izraz in označuje izseljenca³ v 60. letih, za katerega je v pogovorni plasti jezika prevladoval tudi izraz zdomec. Pri tem gre za izseljenca po drugi svetovni vojni, ki se je izselil začasno in to v evropsko deželo.⁴

Geografski kriterij («navadno v čezmorskih deželah», «v evropske dežele») s široko zamejitvijo krajevnih določil in omejitvenim izrazom kaže na določeno ohlapnost, kar daje sklepati, da pojmi niso natančno definirani. Tu se pojavi vprašanje, kako pojmovati izseljence iz Slovenije v republike nekdanje SFR Jugoslavije. Sklepati je moč, da se zveza evropske dežele v zgornji razlagi ne nanaša na ožja upravna področja nekdanje federalne države.

Jezik za skupino slovenskih izseljencev v republike nekdanje SFR Jugoslavije ni izoblikoval izraza ne v publicističnem jeziku ne v strokovnih pravnih besedilih. Vzrok ni v tem, da bi se ta skupina izseljencev ne počutila kot take. Po eni strani to dokazuje življenje te družine samo po sebi, po drugi pa to kažejo tudi pisma, kjer prav oseba, ki ima najbolj načeto strukturo slovenskega jezika, ki se poleg leksemske že kaže tudi v razkrojeni skladenjski ravnini jezika, v pismih največkrat omenja zveze «daleko od rojstnega kraja», «naša lepa Slovenija» in podobne. Težko je ugotoviti, ali je izostanku poimenovanja v te kraje izseljenih Slovencev botrovalo relativno majhno število teh izseljencev ali tudi politična gesla o bratstvu in enotnosti narodov v nekdanji Jugoslaviji. Če sprejmemo zadnjo hipotezo, bi lahko sklepali, da je za te izseljence veljalo, da so na nek način še zmeraj v svoji domovini, kar bi, izraženo z izrazi iz sociolingvistike, pomenilo, da ni bilo poimenovalne potrebe po novem izrazu, ker ni obstajala pojmovna podlaga zanjo.

Priselitev v tuje okolje povzroči poseben jezikovni položaj, ki ga označuje sociolingvistični pojem jezik v stiku. «Jezika oziroma jeziki so v stiku takrat, kadar jih izmenično uporablja ista oseba, ta pa jih rabi v stiku z drugim govorcem. To pomeni, da mora govorca oba jezika obvladati, poleg tega pa mora znati preklapljati iz enega v drugega. Govorec rabi enega izmed stičnih jezikov, ko se pokaže potreba po preklapljanju, torej v določeni govorni situaciji.»⁵

Vsaka preselitev pomeni motnjo v jezikovni performanci, v uporabi jezika, ki se zaradi nejezikovnih dejavnikov ne more več izražati v vsej celovitosti. Veljavno pravilo o izboru jezikovnih sredstev glede na pogostost njihove rabe v določenem govornem okolju,⁶ je tisti nepremagljivi in vedno odločujoči sociološki dejavnik, s katerim mora računati še tako močna psihološka zavest o maternem jeziku. Okrnjenost jezikovne performace se sčasoma pokaže tudi v zmanjšanju jezikovne kompetence, v jezikovnem znanju sploh. Pride do položaja, ko «človek, ki ima povsem razvito jezikovno zmožnost, jezikovno obvlada le povsem omejene družbene in spoznavne položaje najožjega družbenega okolja, ki se v njegovem življenju ponavljajo iz dneva v dan, ki ne zahtevajo jezikovne ustvarjalnosti, ampak vodijo v oblike povsem omejenega sociolingvističnega koda.»⁷ Posledica tega je, da pri jezikih v stiku nastopi določeno

³ Tu izraz izseljenec uporabljamo kot nadpomenko, ki vsebuje sem: kdor se izseli v tujino, torej za izraze izseljenec v ožjem pomenu, delavec na začasnem delu v tujini ali zdomec.

⁴ Glej opombo 1, str. 14.

⁵ Uršula Krevs, Govorno vedenje pri Slovencih v Nemčiji, Jezik in slovstvo, 1992/93, letnik 37, šte. 6, str. 210.

⁶ Jožica Guzej, Vpliv migracij na jezik in govor posameznika, Jezik in slovstvo, 1989/90, letnik 35, šte. 3, str. 52.

⁷ Olga Gnamuš, Družbeno pogojeni zaostanki v jezikovnem razvoju, Jezik in slovstvo, 1975/76, letnik 21, šte. 5, str. 153.

rangiranje obeh jezikov. Ameriški sociolingvist Uriel Weinreich govori o dominantnosti enega od jezikov. Za pogostost rabe je bistveno razmerje med obema jezikoma pri posameznem govorcu.

Posledica preklapljanja jezikov je pojav sprememb v rabi enega od le-teh oziroma jezikovnih interferenc (mešanja jezikov). Obseg interferenc je splet od jezika odvisnih in od jezika neodvisnih zunajjezikovnih dejavnikov. Na pogostost rabe jezika imajo odločilnejšo vlogo zunajjezikovni, ki bi jih lahko razdelili na psihološke in sociološke. Med psihološkimi je na prvem mestu govorčev odnos do jezika, njegova jezikovna lojalnost, posameznikova jezikovna sposobnost (jezikovna kompetenca), posameznikova govorna sposobnost (jezikovna performanca), zmožnost učenja drugega jezika, starost v času učenja in podobni. Sociološki dejavniki pa vključujejo najožje govorno okolje (družina, prijatelji, cerkvene organizacije) in ves splet družbeno pogojenih okoliščin (pravni status govorčevih jezikov v državi, družbeni položaj dvojezičnosti).

Medsebojni vpliv socioloških in psiholoških dejavnikov je tako zajet v »komunikacijski zakonitosti, da je raba jezika funkcija sporočevalčeve sporočanjejske zmožnosti, njegove lojalnosti in priložnosti za rabo jezika«.⁸ Pri tem je dan velik poudarek prav psihološki dimenziji. Bistveno je, da za pogostost rabe jezika v stiku ni toliko pomembna kolektivna zavest, ampak predvsem individualna. Individualna odločitev o rabi jezika je torej živo znamenje določene etnične identitete

Odgovor na vprašanje, razkroj katere jezikovne ravnine najbolj pripomore k izgubljanju etnične identitete, je odvisen tudi od medsebojnega razmerja jezikov, ki vstopajo v interakcijo. Medtem ko pri nesorodnih jezikih leksemske interference najbolj opazno podirajo sistem slovenskega jezika, ker se z njimi načena tudi skladijska in oblikoslovna ravnina⁹ (govorili bi lahko o celovitejšem in hitrejšem prehodu v drug jezikovni kod), pa v našem primeru sorodnost obeh jezikov omogoči bolj postopno in počasnejše prehajanje. Odločilne vloge pri tem niti nimajo leksemske interference, ker zaradi svoje pogosto delne glasovne podobnosti niso tako moteče, ampak bolj skladijska ravnina. K razčlenjevanju jezikov v stiku in njihovem medsebojnem vplivu je zato treba pritegniti tudi sinhroni status določenega jezika, kot ga opredeljuje njegov zgodovinski razvoj.

Slovenska družina v Srbiji

Opis delavske družine s petimi člani (oče, mati, dve hčerki, sin) iz Zasavja se bo zamejil z letom 1958. Oče je bil takrat rudar v zagorskem rudniku, mati gospodinja. Družina je bila dobro vraščena v širše okolje, saj je bil oče vsestransko aktiven.

Splošne razmere v rudarskih revirjih takrat niso bile obetavne. Bilo je po stavki trboveljskih, zagorskih in hrastniških rudarjev, ki je bila januarja 1958. leta. To je bila prva organizirana množična stavka v socialistični Jugoslaviji. Vzrok rudarske stavke je bila splošna revščina v njihovem okolju, k čemur so pripomogle tudi nizke cene premoga. Rudarji so bili zaskrbljeni zaradi prihodnosti rudnikov. K splošnemu nezadovoljstvu je prispeval tudi odnos uprave rudnika do delavcev, vprašanje izplačevanja premij, nezadovoljstvo rudarjev z razmerami v občini, pa tudi razhajanje v takratnem partijskem vodstvu. Represalij stavkajoči in člani odbora naj ne bi okusili, »češ da je partija ocenila, predvsem Edvard Kardelj, da je poglavitni krivec za rudarski upor ona

⁸ Majda Kaučič - Baša, Kdaj govorijo Slovenci slovensko. Jezik in slovstvo, 1992/93, letnik 28, št. 6, str.221.

⁹ Po drugi strani pa se pri razvojno oddaljenih jezikih pogosto izoblikujejo interference posebnega tipa - korensko tuj leksem dobi slovenske sklanjatvene in spregatvene morfeme.

sama, njeni člani in predvsem vodstvo, ki so se vse preveč ukvarjali sami s sabo in premalo z ljudmi in razmerami, v katerih je takrat potekalo življenje.¹⁰

Gotovo je tako brezperspektivno stanje vplivalo tudi na življenje rudarskih družin. Mnogi so iskali zaslužek v drugih republikah nekdanje Jugoslavije. K temu se je nagibala tudi ta družina. S pomočjo stanovskega tovariša, ki se je zaposlil v Zenici v Bosni, je oče septembra 1959. leta našel novo zaposlitev v zeniškem rudniku. Januarja 1960. leta so šli za njim tudi drugi člani družine.

Dejstvo je, da se je za to družino z odhodom iz Slovenije začelo pravo skoraj dvoletno romanje po Jugoslaviji. Po še dveh vmesnih postajah so se ustalili v Velikih Crljenih v Srbiji. Prikriti vzrok njihovih večkratnih preseljevanj je bil gotovo v tem, da so imeli v Sloveniji nek standard, sicer ne najboljši, na prvih mestih, kamor so prišli, pa še tega ne. Podobne življenjske razmere so našli šele v oddaljeni Srbiji, v bližini Beograda.

Otroci so tu dokončali osnovno in srednjo šolo. Značilno je, da se nobeden od njih ni zakoreninil v tujem kraju. Posebno najstarejša, ki je ob odhodu iz Slovenije že imela oblikovane določene navade, saj je bila na pragu pubertete, se ni mogla privaditi tamkajšnjim navadam. Vajena preseljevanj je s pomočjo kolegice po končani srednji šoli našla zaposlitev v Angliji, kamor je odšla 1970. leta. Od srede 80. let pa živi v Avstriji. Prav tako je zapustila Srbijo druga hči. 1970. leta je odšla z možem, ki je po narodnosti Srb, na Švedsko. Najmlajši pa se je po končani srednji šoli vrnil na študij v svojo nekdanjo ožjo domovino Slovenijo, osnoval družino in spet pognal že spodrezane korenine. V Srbiji sta ostala mati in oče, po očetovi smrti leta 1996 pa mati sama.

Ameriški sociolingvist Uriel Weinreich ugotavlja, da v kontaktnih položajih jezikovno razlikovanje med posameznimi skupinami, ki govorijo različni materni jezik, sovпада z eno ali več nejezikovnimi delitvami oziroma razlikami, npr. v geografskem, kulturnem ali etničnem pogledu, religiji, rasi, spolu, starosti, družbenem položaju (ki je pogosto vezan na versko, kulturno, etnično pripadnost), poklicu, vaškem ali mestnem poreklu.¹¹

Več zgoraj navedenih postavk bi lahko navezali tudi na to družino. Od novega okolja jih je najbolj ločevala kulturna in etnična pripadnost, medtem ko se njihov družbeni položaj ni bistveno spremenil. Rudarsko okolje jih je izenačevalo s prejšnjim, zaradi prislovične delavnosti in poštenosti Slovencev pa so uživali v novem kraju tako rekoč večji ugled kot v nekdanji domovini.

Ali bi bilo mogoče to posplošiti in bi bila to ena od značilnosti te skupine izseljencev, bi bilo mogoče ugotoviti z večjim vzorcem. Izseljenci v države zahodne Evrope ali čezmorske dežele so si morali primeren družbeni položaj šele ustvariti, medtem ko je pri izseljencih v nekdanjo SFR Jugoslavijo delovala sociološka vrednotenjska sestavina, ki se je še dodatno krepila z javno deklariranimi parolami družbenega sožitja.

Glede na le-te in glede na v ustavi SFR Jugoslavije zapisano načelo o enakopravnosti vseh jezikov, bi lahko pričakovali, da bi bil vzorec jezikovnega vedenja te družine bolj sproščen in pogostost rabe maternega jezika večja. Vendar tega ne moremo potrditi. Spomini govorijo tako o pritiskih okolja in tudi o pomoči, kot jih pač pozna večina izseljenskih družin.

¹⁰ Sveto Kresnik, Marinko se je moral skriti, Nedeljski dnevnik, 8. junija 1997, str. 10.

¹¹ Uriel Weinreich, Jezici u kontaktu, Kultura, 1974, št. 25, str. 58-73.

Jezikovne interference

Jezikovno vedenje pri posamezniku je odvisno od jezikovnega znanja, ki zadeva vse jezikovne ravnine (fonološko, oblikoslovno, skladenjsko, pomensko) in od izbire in uporabe jezikovnih sredstev glede na zunajjezikovni položaj.¹² Jezikovne navade se lahko spreminjajo v okviru enega jezikovnega sistema ali pa med dvema ali več jezikovnimi sistemi. Pričujoči zapis se nanaša na menjavanje dveh jezikovnih kodov, srbskega in slovenskega, in na spremembe, ki so zaradi tega nastale v obvladovanju jezikovnih pravil v sistemu slovenskega jezika. Zanimajo nas torej srbski elementi (jezikovne interference) v slovenščini.

Podlaga za razčlenitev jezikovnih interferenc bodo pisma štirih oseb (osebe A, B, C, D) te družine sorodnikom v Sloveniji.¹³ V njih se sicer kažejo razlike med posameznimi pisci, ki so posledica različne izobrazbe, starosti, življenjskih okoliščin, predhodnega znanja slovenščine, vendar se tipi interferenc presenetljivo ujemajo tako rekoč pri vseh piscih.

Ena bistvenih razlik med temi štirimi osebami je tudi stopnja predhodnega znanja slovenščine. Dve osebi sta si z obiskovanjem osnovne šole v Sloveniji že pridobili neko podlago za obvladovanje knjižnega jezika, medtem ko sta drugi dve slovenščino obvladovali bolj na ravni krajevnega pogovornega jezika z elementi narečja. K tej podobi jezikovnega predznanja je treba dodati tudi splošno pozitivno kulturno ozračje v tej družini. Branje knjig in časopisov (še v Srbiji so bili pet let naročeni na knjige Prešernove družbe in časopis *Tedensko tribuno*), poslušanje radia je gotovo pripomoglo k večji uzaveščenosti slovenskega knjižnega jezika, ki so ga ponesli s seboj v svet. Če pri tem upoštevamo sodobna sociolingvistična spoznanja o pomembnosti razmerja posameznih socialnih zvrsti (knjižnega jezika, pogovornega jezika in narečja) pri posamezniku na njegov jezikovni razvoj, lahko rečemo, da je omenjeno ugodno razmerje v prid knjižnega jezika vplivalo tudi na ohranitev strukture slovenskega jezika. To še posebej velja za osebo, ki se je od Slovenije tudi krajevno najbolj oddaljila in je dolgo časa imela z domačimi samo pismene stike. Ob upoštevanju tega se njena leksemaska in skladenjska ravnina izkazujeta primerno ohranjeni.

Utrjena struktura knjižnega jezika torej prispeva k ohranitvi jezikovnega sistema, iz katerega govorec izhaja. Vzrok se skriva v tem, da knjižni jezik temelji na skladenjskem obvladovanju različnih spoznavnih in logičnih situacij, medtem ko se v narečju srečujemo s ponavljajočimi se govornimi položaji, ki zahtevajo preprostejše jezikovne vzorce, s katerimi se urejajo najsplošnejša življenjska vprašanja.¹⁴

Tako vlogo prevzame tudi jezik v pismih. Gre za praktičnosporazumevalno funkcijsko zvrst jezika, ki v glavnem poteka v nevtralnem jeziku, mestoma pa prehaja v ekspresivni stil. Ob hkratnem upoštevanju stilnega prehajanja in motenj drugega jezikovnega sistema se jezik pisem članov slovenske družine iz Srbije pokaže kot zelo heterogena tvorba.

¹² Glej opombo 1, str. 85.

¹³ Pri osebi A štiri pisma v obdobju od 30. 12. 1992 do 15. 8. 1993, pri osebi B šest pisem v obdobju od 31. 5. 1985 do 26. 1. 1993, pri osebi C 11 pisem v obdobju od 26. 12. 1989 do 18. 2. 1997, pri osebi D tri pisma v obdobju od 12. 4. 1985 do 9. 12. 1996.

¹⁴ Glej opombo 7, str. 147-48.

Vrste jezikovnih interferenc

Interference se pojavijo na vseh jezikovnih ravnanjih; največ jih je na leksemski in skladenski. Ti dve jezikovni ravnini sta najbolj odločilni za ugotavljanje stopnje razkroja določenega jezikovnega sistema. Kot smo videli s stališča jezikov v stiku, njune vloge ne moremo obravnavati pri vseh jezikih enako.

Pravopisne interference

Pri teh je zaradi sorodnosti obeh jezikov težko ugotoviti, ali gre za napako zaradi neobvladovanja knjižne slovenščine ali za interferenco:

iskoristil sem, *isplača* se (oseba A), *teško* (oseba B), *ispisala* sem, *srpski* (oseba C), *nigdar* ni časa (oseba D). Sem sodi tudi zapis s tujimi črkami: *text* (vpliv angleškega jezika pri osebi C), *leđa* (oseba D), *božič* (oseba C), /.../ da *im* se večkrat javite (oseba D).

Zapis predloga *v > u* je značilen tako za pogovorni jezik v slovenščini kot za knjižni jezik v srbsčini. Težko je ugotoviti, iz kakšnega razloga se zapisuje tukaj: *u* šoli (oseba A), *u* nedeljo (oseba B), /.../ nam je *u* glavnem dobro (oseba D). Pri osebi C je zapis tega predloga pravilen (vpliv slovenskega knjižnega jezika), pri osebi D pa varira.

Oblikoslovne interference

Zamenjava sklanjatev

/.../ ker sta že v lete (= leta) prišla (oseba D).

Izostanek rabe dvojine

Škoda, da S. in J. *nimajo* več (oseba C). Upam, da *vam* (= vama) bo povedal (oseba D).

Značilna interferenca je nadomestitev rodilnika s tožilnikom: /.../ da ne bo dobila *problem* z želodcem (oseba D), tudi *Sremčico* ne dobim (oseba C), meni je žal, da nikoli nisem učila *latinščino* (oseba C).

Podvajanje dajalnika

/.../ pa moram, da *mu* čestitam *mojemu* M. za njegov rodjeni dan (oseba A).

Neppravilna raba osebnih zaimkov

/.../ in tudi midva *vama* (= vam) čestitamo (oseba A).

Zamenjava povratno svojilnega zaimka z »navadnim« *svojilnim*: /.../ zato moraš da imaš u *tvojoj* glavi da to mnogo ceniš (oseba A).

Izostanek rabe oziralnih količinskih in tudi drugih oziralnih pridevniških zaimkov

Sadja imamo *koliko* hočeš (oseba B).

Napačna raba zaimkov isti : enak

Za sigurno vem, da oni gor imajo *isto* mnenje (oseba C).

Neppravilna raba samostalniškega števnik eden

/.../ vsak teden *eden* primerek (oseba C).

Neppravilna raba predlogov

/.../ potem smo pa šli direktno *za* Ljubljano (oseba A). /.../ smo se slišali *preko* telefona (oseba B). Pila bom *v* tvoje zdravje (oseba C). Zahvaljujem *na* pismu (oseba D).

Pogosto se namesto slovenskega veznika rabi srbski *i*: /.../ resnica *i* pravica (oseba C).

S stališča besednih vrst so leksemске interference opazne pri vseh, tudi pri medmetu: dragi moj *brate* (oseba D).

Skladenjske interference

Skladnja je višja jezikovna ravnina, ki leksemom določa njihovo vlogo v besedni zvezi ali stavku. Prav zaradi večje -organiziranosti- elementov iz nižjih jezikovnih ravnin skladenjske interference pomenijo večjo motnjo v jezikovnem sistemu. Primeri: *da se mora da se najde pomalo toliko časa* (oseba A), */.../ da ne grem ali bi potem se kesala* (oseba B), */.../ čeprav sem zaradi te knjige šla v A... naučiti vezavo knjig* (oseba C), *Po dolgem času da se tudi tebi oglasim* (oseba D).

Napake pri besednem redu. Pogosto je popolnoma subjektiven. Primeri: */.../ ni tudi mi povedala /.../* (oseba A), *Da vam se takoj oglasim* (oseba B), *Namreč sem mislila /.../* (oseba C), *Že je skoraj minilo mesec dni* (oseba D).

Leksikalne interference

Pomenski obseg leksikalnih interferenc zadeva konkretno vsakdanje okolje posameznika. Primeri: */.../ smo ti poslali markice, bilo je oko nedelju dana* (oseba A), gre sedma *decenija* (oseba B), poskušam *teret* psihološki odložiti, pozimi ne bodo *gladovali* (oseba C), da ih *obilazimo* (oseba D). Jezikovne interference se rade pojavijo, če tema zapisa seže od vsakdanjih stvari k bolj poljudnemu področju: */.../ da še plačajo kamato* (oseba A), pa sem iztegnila na nogi *u glidu mišič* (oseba B). Druga skrajnost v tej jezikovni situaciji pa so jezikovne interference v okviru istega jezikovnega sistema - pojav nižje pogovornih izrazov iz slovenskega jezika: */.../ so me začele boleti pa noge ker so se znucale šalčke* (= sklepne jamice, oseba B). Sploh je za besedišče vseh štirih oseb značilno, da so se trdno ohranili nekateri nižje pogovorni izrazi iz obdobja, ko so živeli v Sloveniji. Primeri: */.../ ker se danes pakujemo za Švedsko, /.../ a za mene je pa sigurno pozabil* (oseba A), */.../ da izstiham še vrt; moram da peglam* (oseba B), nimam *mašin* za to (oseba C), vem da vse to *košta* (oseba D). Oseba C, pri kateri opažamo največjo heterogenost besedišča, rabi včasih tudi kako starinsko slovensko besedo. Primer: Posebno se mi dopade Polhov Gradec in angleški *turm* (= turn, stolp). Najdemo tudi za sodobni pogovorni jezik pogoste zveze. Primeri: pravi, da je *super* (oseba B), to me *nervira* (oseba D).

Kako socialni stiki pomembno vplivajo na vdor leksikalnih interferenc, kaže stavek, ki opazno moti sicer sorazmerno lepo slovensko pisano besedilo pri osebi B, ki ima najbolj ohranjen sistem slovenskega jezika: */.../ za sosede tam ko je bil R. je sedaj C. Mi drugujemo s starim društvom*. Psihološki doživljajski preskok je povzročil tudi prehod v drug jezik.

Posebno skupino leksemskih interferenc zavzemajo glasovno podobne besede, ko so korenski ali drugi glasovi v slovenščini in srbsščini enaki, le morfem ali kak drug glas je prevzet iz srbsščine. Primeri: *margarin, kuruzza, zdravlje*, da se bo *putovalo* (oseba A), *setva, deo* (= del, oseba B), *veza* (= vez, zveza, oseba C), vam *poželim* vse najboljše, *žao* mi je (oseba D).

Leksemске interference se pojavljajo tudi pri zemljepisnih lastnih imenih: *Nemačka* (= Nemčija, oseba A), jaz sem mu podarila knjigo o *Venezijanišem* karnevalu (= beneškem, oseba C). Najdemo tudi pogovorno rabljeno lastno zemljepisno ime: Mogoče v *Jugo* (= Jugoslavijo) ne bomo mogli iti (oseba D).

Za osebo C je značilno, da si pri razlaganju izrazov iz novejšega predmetnega sveta

pomaga tudi z angleškimi izrazi. Primeri: Tu pošiljam nalepljenke (*stickers*). /.../ je po meni šel en val (*ware* v anglešč., oseba C).

Kako veliki so njeni prehodi v jezikovni performanci, kaže drug primer, kjer je pojasnjevalni jezik srbsčina: /.../ mi imamo bolečino *razstanka* (ne vem na slovenščini). Komentar kaže na zavestno menjavo jezikovnega koda in upiranje temu. Pojasnjevanje posameznih izrazov kaže na veliko samostojnost drugega jezika v jezikovni zavesti posameznika. Primer: /.../ je za našo mamo gazda (*kmet*) plačeval /.../ Zavest o prehajanju med jezikovnimi kodi je tudi konkretno izražena: *Prvo moram da se izvinem na pisanju kjer bom sigurno napravil mnoge greške jer mi treba kar precej časa da se setim kako se reče po kakšna beseda*.

Interference zajemajo tudi stalne besedne zveze. Primer: *saobračajna nesreča* (oseba A), *srčani infarkt* (oseba D). Na drugi strani pa jezikovno ustvarjalno delujejo individualno narejene pomensko primerne zveze: /.../ sestaviti *poučevalni program* (= učni načrt, oseba C).

Internacionalizme oziroma prevzete besede jeziki v stiku preoblikujejo tako, da dobijo samosvojo morfemsko obliko. Primeri: /.../ kakor sem *informisan* (oseba A), ste videli *kometo* (= komet, oseba C), življenje se *normalizuje* (oseba D).

Interference ne zadevajo samo prenosa leksema iz enega v drug jezik. Kažejo se tudi v spremembah pomena posameznih leksemov. Primeri: *pije zdravila* (oseba B), *obupno* sem zavzeta za to (oseba C), malo *se zanimamo* (= delamo) okoli hiše, jo srce kar *dobro* boli (oseba D). Pomensko stran zadevajo tudi tautologije: *Popolnoma* neverjetno je, kaj se v svetu dogaja (oseba C). Nekatere frazeološke zveze so subjektivno narejene: sedeti poleg radia *s tremo v trebuhu* (= s težo v želodcu, oseba C). V slovenščini pogoste pa se trdno ohranjajo: *kamen mi je padel s srca* (oseba C).

Odseve nekdanje kulturne zavzetosti te družine, med katero bi še posebej lahko prišteli bralno kulturo, pa je najti v individualno rabljenih ali narejenih leksemih, ki pomensko ustrezno izražajo misel. Primeri: ceo zid je bil zmrznjen se je tako svetu in vidim da so same *iskre* (= srež) po zidu (oseba B), uživaj še *majčkeno* 30 ta leta, prav lepi *tulpčki* (= tulipančki, oseba C).

Kot smo videli, jezik pisem članov slovenske družine, ki je dalj časa živela v Srbiji, odraža več socialnih zvrsti. O prevladi knjižne slovenščine bi lahko govorili pri dveh osebah, pri drugih dveh je obratno. Knjižna podlaga je srbski jezik, elementi slovenščine se izgublajo v njem. Naslednja socialna zvrst je pogovorni jezik. Redkejši so izrazi nižje pogovornega jezika. Narečnih izrazov ni zaslediti.

Jezik v pismih štirih članov slovenske družine iz Srbije z omenjeno heterogenostjo oblikuje pravzaprav štiri idiolekte. Vsak ima svoje značilnosti, največ individualnih potez pa ima pri osebni C.

Ob upoštevanju dveh tipov večjezičnosti, bilingvizma in diglosije, pri čemer gre pri bilingvizmu za enakopravno obvladovanje dveh jezikovnih kodov, pri diglosiji pa za podrejenost enega drugemu,¹⁵ se slovenščina v pismih kaže v razmerju diglosije. Glede na množico dejavnikov, ki so vplivali na življenje slovenskih izseljencev in tudi te družine, tak položaj slovenščine ni nepričakovan.

¹⁵ Prim. Živa Gruden, Prispevek k spoznanju jezikovne situacije tržaških Slovencev, Jezik in slovstvo 1976/77, letnik 22, štev. 3, str. 73.

Summary

**Ethnic Identity from a Sociolinguistic Point of View
Language Interferences in the Letters of a Slovene Family from Serbia**

The study of Slovene immigration usually passes over Slovene immigrants in the republics of the former Yugoslavia. One of the reasons is certainly their small number, another one is the former socio-political system which was supposed to make Slovenes feel at home anywhere in Yugoslavia. The special situation of these Slovenes is also evident in the fact there was no special term for them neither in journalese nor in professional legal texts.

Moving into a foreign environment creates a special linguistic situation which is in sociolinguistics known under the term of «languages in contact». Two languages are in contact when a person alternately uses both languages in communicating with other people. The consequences are felt in language performance and can in time adversely affect the degree of linguistic competence and fluency. The switching of languages can result in the appearance of linguistic interferences. The basis for analysis are the letters of four members of a Slovene family who have lived for a long time in Serbia. The Slovene in their letters is influenced by elements of the Serbian language, evident at the orthographic, morphological, syntactic, lexical and semantic level. From the point of view of ethnic identity, the most fateful interferences are the lexeme and syntactic ones. Ethnic identity is a sophisticated sociological and psychological category. The status of an individual's language is one of its main and most sensitive foundations.